

EL FONS ISABELLE SANDY DE L'ARXIU HISTÒRIC D'ESCALDES-ENGORDANY

Resum

Isabelle Sandy (Cos, 1884 – Foix, 1975) fou una escriptora francesa de llarga trajectòria i obra prolífica. Principalment novel·lista, residí a l'Arieja natal i a París. Fou també animadora cultural a la ràdio i als mitjans locals del Migdia francès i d'Andorra. La seva figura té una especial transcendència per a la literatura i la cultura andorranes. El país li dedica en l'actualitat dos carrers, a Andorra la Vella i a Escaldes-Engordany. Aquesta transcendència està marcada per la trilogia dedicada al tema andorrà amb els títols *Andorra ou les hommes d'airain* (1923), *Nuits andorranes* (1938) i *La nouvelle Andorre* (1949). A més, redactà múltiples articles literaris sobre el Principat, posant en relleu la seva vinculació amb el territori pirinenc; aquest és el cas de *Le Comté de Foix* (1934), que dedica un capítol al territori i costums andorranes.

L'Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany adquirí el Fons Isabelle Sandy l'any 1993. Aquest es compon de tres subfons: el bibliogràfic, el fotogràfic i el documental. El primer comprèn obres impreses i manuscrites d'Isabelle Sandy i del seu marit, el poeta i advocat Pierre Xardel (Nancy, 1887-1960); el segon es compon de fotografies familiars, retrats i paisatges (una mostra d'aquest es pot veure a l'exposició virtual <www.e-e.ad/arxiuhistoric>); finalment, el tercer es compon de correspondència pública i privada, retalls de diari, reculls, notes, etc. Els dos primers subfons estan catalogats, mentre que el tercer es troba en fase d'inventari exploratori amb l'objectiu de dotar-lo d'un quadre de classificació adequat i així poder catalogar-lo i oferir-lo per a l'estudi de la figura de l'escriptora.

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar el Fons Isabelle Sandy a tothom a qui pugui interessar. Es parlarà dels subfons i del seu estat actual, posant en relleu la importància que aquests poden tenir per a l'estudi biogràfic i literari de la figura d'Isabelle Sandy.

Paraules clau: (Isabelle) Sandy, (Pierre) Xardel, arxius, fons privat, literatura francesa.

Abstract: *The archival fonds Isabelle Sandy of the Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany*

Isabelle Sandy (Cos, 1887 – Foix, 1975) was a French writer with a long career and prolific work. She was mainly a novelist, who lived in Arieja, her hometown, and in Paris. She was also a cultural entertainer on the radio and local media from Migdia and Andorra. Her figure has special significance

**Carles Sánchez
Rodríguez**
Arxiu Històric
d'Escaldes-Engordany

for the Andorran culture and literature. The country dedicates two streets to her, in Andorra la Vella and in Escaldes-Engordany. This relevance is marked by the trilogy dedicated to Andorra issues with the titles *Andorre ou les hommes d'airain* (1923), *Nuits andorranes* (1938) and *La nouvelle Andorre* (1949). Moreover, she wrote numerous literary articles about the Principality, highlighting her relationship with the Pyrenean territory. This is the case of *Le Comté de Foix* (1934), which dedicates a chapter to the territory and Andorran traditions.

The Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany acquired the archival fonds Isabelle Sandy in 1993. This is divided into three sub-fonds: the bibliographic, the photographic and the documentary ones. The first one comprises printed and manuscript works by Isabelle Sandy and her husband, the poet and lawyer Pierre Xardel (Nancy 1887 – 1960); the second one consists of family photographs, portraits and landscapes (a sample can be seen in the virtual exhibition <www.e-e.ad/arxiuhistoric>); finally, the third one is made up of private and public letters, newspaper cuttings, compilations, notes, etc. The first and second sub-fonds are catalogued. The third one is currently under an exploratory inventory in order to be provided with a proper classification. This way we will be able to catalogue and offer it for the study of the writer.

The aim of this paper is to introduce the fonds Isabelle Sandy to anyone who might be interested. We will speak about the sub-fonds and their current state, highlighting the importance they may have for the literary and biographical study of the figure of Isabelle Sandy.

Key words: (Isabelle) Sandy, (Pierre) Xardel, archives, private fonds, French literature.

L'Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany

El Comú d'Escaldes-Engordany compta, entre els seus equipaments culturals, amb l'Arxiu Històric, una institució destinada a la conservació i difusió dels fons documentals històrics del Comú. A més, l'Arxiu posseeix les funcions d'hemeroteca, arxiu fotogràfic i biblioteca (amb una biblioteca auxiliar, una col·lecció de temàtica andorrana i pirinenca i una col·lecció antiga). El fons principal és, però, el fons documental del Quart d'Escaldes-Engordany, constituït per documents que van del 1711 al 1986 i classificat sota l'emparedat del quadre per a fons comunals, amb lleus variacions destinades a encabir les peculiaritats del fons com, per exemple, els documents de la Confraria de Paraires i Teixidors de Sant Pere Màrtir i Sant Ivò.

L'Arxiu Històric es creà el 1982 i romangué a les dependències comunals fins que, el 2001, s'inaugurà a la reformada Casa Jaume de Roca, en el número 2 del carrer d'Engordany, seu actual i de lliure entrada.

Isabelle Sandy i Escaldes-Engordany

La vinculació oficial d'Escaldes-Engordany amb l'escriptora francesa Isabelle Sandy s'inicia el 1974 amb la decisió del Quart de dedicar-li un carrer «en homenatge i reconeixement a la seva obra literària sobre el nostre País», tal com es recull en l'acta del 29 de maig d'aquell any, en la qual també s'anuncia que se li adreçarà una carta (amb data del 6 de juny de 1974) comunicant-li la decisió. A continuació s'hi reproduceix un extracte del contingut:¹

En effet, Madame Isabelle Sandy a été le premier écrivain qui ait dédié à notre Principauté en 1923, une oeuvre authentiquement littéraire: «Andorre ou les hommes d'Airain». Dans cet ouvrage, les us et coutumes andorranes ont été décrits avec tant de réalisme et de véracité que nous avons voulu rendre hommage à l'amour qu'elle a toujours manifesté envers notre chère Andorre.

Veillez trouver dans cet acte, l'expression de notre reconnaissance et le désir de vous être agréables, en vous rappelant que vous êtes toujours présente parmi nous.

Malauradament no es té constància documental de la resposta de l'escriptora. Aquest fragment manifesta la simpatia de la corporació cap a l'escriptora i en especial envers la seva obra sobre Andorra. No s'ha d'oblidar, però, que nou anys abans Andorra ja li havia dedicat un altre carrer, vora la plaça Guillemó, amb un acte al qual assistí l'autora. S'hi reproduceixen les primeres paraules del discurs de Bartomeu Rebés (impulsor de l'acte) del dia 31 d'agost de 1965:²

J'ai découvert votre livre «Andorre ou les hommes d'airain» en 1936 et tout de suite j'ai été enthousiasmé.

Et c'est pourquoi depuis cette date j'ai senti une profonde gratitude envers vous pour avoir écrit ce premier livre sur l'Andorre.

Et c'est pourquoi depuis cette date longtemps, je désirais vous rendre hommage et j'attendais que l'occasion me soit donnée.

Amb aquestes paraules d'agraïment es fa patent la vocació d'Andorra pel reconeixement d'Isabelle Sandy i la seva obra insigne. Amb aquesta voluntat d'homenatge, conservació i difusió, l'Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany adquirí, el 1993, tot el material que actualment conforma el Fons Isabelle Sandy.

Vida i obra

Abans d'iniciar la caracterització d'aquest fons es fa necessari fer un cop d'ull a la biografia de l'autora. Isabelle Sandy neix a Cos, prop de Foix, el 1884. Ho fa amb el nom d'Isabelle Fourcade —Sandy serà el seu pseudònim, fruit de la seva admiració per l'escriptora George Sand.³ Després d'una infància entre la casa natal (La Renardière) i pensionats de Tolosa, es desplaça per primera vegada a París com a dama de companyia a la casa del ministre Théophile Delcassé. En aquesta estada guanya un primer premi literari per un poemari (*L'Ève douloureuse*), l'any 1911. Amb la Primera Guerra Mundial torna a l'Ariège, en aquesta ocasió a Acs. El 1917 s'instal·la amb la seva mare a París i inicia la seva carrera d'escriptora. Treballa en diversos mitjans d'abast nacional i escriu en les principals publicacions periòdiques del país.⁴ Alhora és l'època en què publica les seves principals novel·les, entre elles, *Andorra ou les hommes d'airain*, del 1923, fruit de dues visites al país motivades per l'encàrrec, el 1922, de cròniques sobre els contrabandistes al sud de França.⁵ El 1924 es casa amb l'advocat i poeta de la Lorena Pierre Xardel (1887-1960) i el 1926 té el seu únic fill, l'Olivier Xardel. Amb l'inici de la Segona Guerra Mundial decideix instal·lar-se definitivament a Cambette, la casa que el matrimoni alçà el 1933 a la rodalia de Sent Martin de Caralp, també prop de Foix.⁶ És allà on compon la resta de la seva obra, que es distingeix pel seu realisme i el seu caràcter local i regionalista.⁷ El 1960 mor el seu marit, Pierre, i Isabelle roman sola a Cambette fins que l'envelliment i la malaltia l'obliguen a traslladar-se als hospitals i residències de la comarca. Mor el 1975, a Foix. Les seves despulles romanen, juntament amb les del seu marit, al cementiri de Sent Martin de Caralp.

Sandy fou una escriptora prolífica, amb 48 novel·les.⁸ D'aquest corpus, tres són les dedicades a Andorra: *Andorra ou les hommes d'airain* (1923), *Nuits Andorranes* (1938) i *La nouvelle Andorra* (1949). Hi destaquen també els poemaris (*Sauvageries*, del 1924, o *Angoisse*, del 1960) així com les obres històriques, amb *Le Comté de Foix* (1934) com a bon exemple.⁹ Els seus contes i articles es compten per centenars i nodriren publicacions nacionals i locals. Cal comptar també amb les intervencions públiques de l'escriptora: presentacions, conferències i programes radiofònics. Isabelle Sandy exercí com a intel·lectual del moviment polític literari del regionalisme, moviment particularment interessat a revitalitzar la presència, la història i la rellevància del terrer enfront del centralisme modernitzador de la República. Els fons que es conserven a l'Arxiu Històric testimonien, en part, aquesta activitat.

FIS: Fons Isabelle Sandy

Aquesta presentació mostra l'estat actual del fons. En realitat, però, no es troba tancat, sinó més aviat en construcció. S'han de definir el quadre i l'estratègia de classificació

(especialment per al subfons documental), calen treballs d'identificació més acurada per a materials puntuals i encara s'ha de catalogar un dels subfons, per la qual cosa es parlarà de la confecció dels subfons i dels elements que en formen part.

El fons el componen materials diversos, com ara fotografies, postals, llibres propis, obres prologades, llibres dedicats, manuscrits, revistes amb col·laboracions, diaris, retalls de premsa, publicacions periòdiques alienes, correspondència, targetes de visita, etc. Tot i l'aparent eclecticisme del material, propi d'un fons privat, el conjunt s'ha dividit en quatre subfons que agrupen materials de similars característiques. Alhora, tot i que encara no són les definitives, ja que encara no s'han confeccionat la integritat dels quadres de classificació, sí que es troben dibuixades les sèries en què es divideixen aquests subfons. Això s'anirà veient més endavant. Els fons fotogràfic i el bibliogràfic, ja catalogats, són consultables (sempre depenent de l'estat de conservació del document en qüestió).

El fons fotogràfic

El fons fotogràfic el componen negatius i positius en paper. Concretament, en formen part 160 negatius i 204 còpies en paper. La totalitat dels negatius són en suport plàstic, mentre que els positius es troben en paper. Les dates van del 1926 al 1971, tot i que la majoria d'exemplars es troben sense datar per la dificultat inherent a la manca de referències i detalls que permetin una datació més acurada. Probablement la primera data s'estengui més enrere, ja que existeixen fotografies de les famílies d'ambdós cònjuges quan aquests eren menors d'edat. Certificar-ho demanaria, però, un exercici d'identificació molt més extensiu, cercant aquelles referències en un context més ample i entrecreuant el material amb altres fons. Geogràficament existeix el mateix problema, tot i que més lleu que el cronològic. De la majoria de les fotografies no se n'ha pogut certificar l'origen, tot i que la natura visual del material ha permès, si més no, un intent d'identificació. Les referències al verso de, per exemple, els retrats de fotògraf, han assegurat la localització de molts dels exemplars.

Temàticament, aquest fons segueix la divisió assajada per a l'exposició virtual del mateix (inaugurada el 2011 i que encara es pot consultar),¹⁰ tot i que som conscients que aquesta divisió no és determinant a efectes de classificació arxivística, sinó que és útil per parlar del seu contingut. En aquell moment, mitjançant una selecció representativa del conjunt del fons, es crearen cinc àmbits que reflectissin la natura temàtica dels materials. Aquests àmbits són: fotografies d'Isabelle Sandy (on apareix en solitari); fotografies de la família (on apareixen membres de la família: la seva germana Mathilde, el seu marit Pierre, el seu fill Olivier i totes aquelles persones que mitjançant referències explícites s'han pogut identificar

com a parentela); fotografies de l'entorn rural i urbà (els paisatges de Foix, fotografies paisatgístiques preses durant els viatges de la família, etc.); els retrats (retrats d'estudi i retrats planificats); i captures dels esdeveniments socials (festes tradicionals, presentacions, conferències, mítings, desfilades, etc.). S'ha de tenir en compte que, en tractar-se d'un fons privat (fotografies conservades per la família), hi ha una diversitat eclèctica de materials que només adquireixen sentit si es poden agrupar, a manca d'identificació cronològica o geogràfica, de forma temàtica.

El fons bibliogràfic

El fons bibliogràfic el componen 106 exemplars. El fons inclou obres publicades d'Isabelle Sandy, manuscrits i mecanoscrits seus, obres prologades per ella i col·laboracions seves en revistes literàries. Obres publicades de Pierre Xardel, obres manuscrites de Pierre Xardel i col·laboracions de Pierre Xardel en revistes literàries. Al marge, s'hi poden trobar el mecanoscrit de l'adaptació teatral d'una novel·la de Sandy (*Les soutines vertes*, adaptada per M. Bauclair) i un volum amb dedicatòria al matrimoni.

Pel que fa a les obres publicades de Sandy, el fons compta amb 42 volums (amb deu exemplars en francès d'*Andorra ou les hommes d'airain* i quatre traduccions de l'obra, una abocada a l'italià, del 1952,¹¹ i dos volums de la traducció al català de Candi Reñé Costafreda, del 1986, i la més contemporània, del 2009, de Mercè Sanabre i Pau Oliva). Les novel·les de fulletó, bàsicament publicades en el suplement *La Petite Illustration*, entre les quals es troba la primera edició de l'*Andorra...*, compten amb dinou exemplars, incloent-hi els exemplars duplicats. *Les soutines vertes* (1927), *Le Dieu noir* (1929), *Quand les loups ont faim* (1936) i un exemplar de *Nuits andorranes* (1938) componen aquesta part. Els manuscrits, potser els volums més notables del fons, compten amb quatre exemplars: *Chantal Daunoy* (primera novel·la de l'autora, del 1917), *La Dryade* (1924), una compilació amb el nom de *Poèmes* (1904) i *L'autre Épopée* (datada el 1914). També d'interès són els mecanoscrits *La ronde invisible* (1927) i *La vierge au collier* (1931). Les obres de Sandy es completen amb les col·laboracions en revistes literàries (7), els pròlegs (7) i quatre còpies de la transcripció editada d'un discurs. Entre les obres de Pierre Xardel s'hi compten dotze volums, els duplicats inclosos. Hi destaquen *Un chêne. Histoire Naturelle* (1912), el poemari *Le chant du soleil. Poème* (1908) i el breu *Mes rencontres avec Barrès* (1953). També es compta amb dos manuscrits de l'autor: *La cousine de Colette* (1922) i el titulat *Le halo du monde + Notes*. Finalment, també en formen part tres col·laboracions en publicacions periòdiques literàries.

El fons hemerogràfic

El fons hemerogràfic existeix com una part del fons documental, ja que es troba relativament disseminat en les caixes que el componen i de les quals es parlarà immediatament. Es tracta essencialment de publicacions periòdiques que inclouen des de crítiques, articles i contes d'Isabelle Sandy fins a revistes i publicacions de l'època. Els criteris de catalogació encara s'han de definir.

El fons documental

El fons documental el formen sis caixes que agrupen els materials per sèries provisionals, fruit de la necessitat d'arxiu, tot i no estar encara catalogats. Es troben, però, inventariats amb caràcter exploratori. Es tracta d'un fons força eclèctic per la procedència diversa dels documents i per la seva construcció sense criteris clars, més enllà de les sèries provisionals que ajuden a identificar les caixes. Conté materials que van del 1896 al 1996. Conjuntament amb els documents pertanyents al matrimoni Sandy-Xardel s'hi troben documents de la creació del fons i d'iniciatives relacionades amb ell.

La Caixa 1 agrupa «Correspondència», «Altres» i «Llibres de Pierre Xardel». A la Caixa 2 s'hi troben «Retalls de premsa» i «Documents diversos». La Caixa 3 té el nom de «Fotocòpies» i allotja materials relacionats amb la creació del fons i fotocòpies de documents relacionats amb els Sandy-Xardel. La Caixa 4 conté «Revistes» i «Altres publicacions». La Caixa 5 rep la designació de «Documentació diversa», i la Caixa 6 la componen «Revistes diverses», «Presentacions», «Articles» i «Col·laboracions».

Evidentment, la sèrie «Llibres de Pierre Xardel» s'integraria en el fons bibliogràfic. La seva actual ubicació obeeix a l'estat en què romangué el fons abans de la paralització dels treballs de tractament de la documentació. La seva represa, amb l'inventariatge de les caixes, replanteja l'ordenació de determinats materials. En aquest cas, els llibres de Pierre Xardel són una excepció dins del conjunt.

Pel que fa a la correspondència (repartida en les caixes 1 i 2) destaquen: una carta de l'editorial Plon-Nourrit, datada el 19 de febrer de 1923, acceptant el manuscrit de *La Dryade* i demanant temps per a la publicació d'*Andorra ou les hommes d'airain*; una altra carta de la mateixa editorial, datada el 27 de juliol de 1943, en què es recomana a l'autora no iniciar un plet amb Emile Couzinet, director de l'adaptació cinematogràfica d'*Andorre ou le hommes d'airain*.¹² Sobre la distribució de l'obra de Sandy a Andorra i la projecció de la pel·lícula suara esmentada existeix una carta, amb data 6 de juny de 1972, remesa per Richard Martin Berridge. Relacionades amb l'àmbit de la vida privada s'hi troben: una

carta del 17 d'abril de 1898 en què es fa esment de Madame i Monsieur Xardel, pares de Pierre Xardel; una postal amb el paisatge de Bainville (Lorena), datada 20 d'abril de 1933, en què Pierre Xardel dedica un petit poema a Olivier Xardel, fill del matrimoni; i una carta, amb data 20 de maig de 1930, sobre els detalls de la confecció de l'ex-libris d'Isabelle Sandy.

Les sèries «Altres», «Documents diversos» i «Documentació diversa» (Caixes 1, 2 i 5 respectivament) gaudeixen totes tres de la mateixa natura, ja que agrupen materials de molt diversa procedència: d'aquí l'ambigüitat de la seva designació. S'hi troben targetes de visita, fulletons promocionals d'obres pròpies i alienes, invitacions a presentacions, llistes, manuscrits i mecanoscrits amb correccions, proves d'impremta, etc. Hi destaquen: l'esquela de la defunció de Pierre Xardel (datada de 16 de novembre de 1960); una nota promocional de la novel·la d'aquest, *Un chêne...*, amb data maig de 1912; un fulletó de presentació de la setzena edició d'*Andorra...*, d'Isabelle Sandy, confeccionat per l'editorial Plon, amb opinions de la premsa i la crítica i amb anotacions manuscrites d'Isabelle Sandy sobre la conveniència d'adreçar-se als opinadors (s.d.); un currículum mecanografiat d'Isabelle Sandy amb la llista de títols publicats (s.d.); una carpeta amb fulls manuscrits de *La Dryade* (s.d.); un informe de lectura de *L'homme qui fabriquait de l'or* (novel·la d'Isabelle Sandy) del 18 de febrer de 1932; un calendari de xerrades d'Isabelle Sandy per al segon semestre de l'any 1958; un text mecanografiat i signat per Isabelle Sandy intítulat *Dignité du travail manuel* amb data 5 de juny de 1944 i amb aprovació i estampació d'una autorització; les proves d'impremta d'*Andorra...* amb el segell de Plon & Nourrit i data 28 d'agost de 1923; i les proves d'impremta a *La nouvelle Andorra* amb segell i data 2 de maig de 1949. Aquests dos darrers documents, sens dubte, de notable interès.

Els «Retalls de premsa» es troben com a tal a la Caixa 2, però es poden localitzar també a les caixes de material divers. Formen tota una compilació de crítiques d'Isabelle Sandy, crítiques a l'obra d'Isabelle Sandy, columnes, articles, contes... També hi ha, en el mateix sentit, material referent a Pierre Xardel. Els retalls pertanyen a publicacions periòdiques (diaris i revistes), tant nacionals com locals. Abasten els anys de més activitat de l'escriptora (Isabelle o Pierre tingueren cura de datar-ne bona part al marge) i es reconeixen a primera vista dos períodes: el d'entreguerres, amb més contribucions en els mitjans nacionals, i els anys cinquanta i seixanta, amb un volum més important en els locals. De totes maneres, caldria un estudi més acurat dels retalls, a fi d'identificar-los tots, per tal de poder fer aquesta afirmació. Els retalls es troben com a unitats documentals simples i com a unitats documentals compostes (sense un ordre específic aparent).

Tal com s'ha dit en l'apartat referent al fons hemerogràfic, la majoria de revistes es troben en el fons documental. N'hi ha de la més diversa natura, amb col·laboracions d'Isabelle Sandy

i de Pierre Xardel, amb articles propis i aliens sobre Andorra, amb ressenyes, crítiques i contes, novel·les per entregues no incloses en el fons bibliogràfic, fotografies d'alguns d'ells dos, etc. Quaranta-vuit volums en total que abasten el període 1913-1982. S'ha de tenir en compte que amb probabilitat el material més recent fou aportat per Olivier Xardel.

Finalment, cal fer esment de la Caixa 3, que conté, bàsicament, fotocòpies i material de creació del fons i altres actes d'homenatge a Isabelle Sandy, documents produïts durant els anys noranta. La major part d'aquest material es troba en unitats documentals compostes. Potser el document més destacable del material fotocopiats sigui el guió de l'adaptació cinematogràfica d'*Andorra o els homes d'aram*. També destaca la fotocòpia del volum *L'Ève douloureuse* (1911), la primera obra publicada de Sandy, esmentada més amunt.

1. Usos i perspectives del fons

A tall de conclusió, es faran algunes reflexions sobre l'ús del fons, la seva utilitat i els treballs necessaris per tal de completar-lo.

Com ja s'ha dit més amunt, el fons fotogràfic i el fons bibliogràfic són consultables. Les úniques condicions són la preservació dels materials i, també en el cas del bibliogràfic, l'exclusió del préstec. Pel que fa al fons documental, fins que no s'acabin els treballs d'identificació, classificació i catalogació romandrà fora de consulta. La consulta dels fons disponibles es pot realitzar a la seu de l'Arxiu Històric.

El fons pot despertar interès de persones dedicades a l'estudi de la figura d'Isabelle Sandy. Per les descripcions de més amunt s'ha pogut comprovar quina és la classe de materials que es posen a l'abast, materials susceptibles de caracteritzar els processos de creació artística d'Isabelle Sandy. Però el seu interès va més enllà, i determinats documents ofereixen detalls d'aspectes biogràfics que complementaran els treballs existents. El fons hemerogràfic suposa un recull de les publicacions nacionals i locals que caracteritzen tota una època de França. En aquest sentit, és també interessant per als historiadors locals de l'Ariège i el Migdia. Més enllà del públic expert, el fons també és susceptible de recepció entre el gran públic. La mostra virtual n'és un exemple. La disponibilitat del fons bibliogràfic se suma a l'ampli catàleg de la Biblioteca Nacional d'Andorra per a la difusió de l'obra de Sandy. La creació d'un espai virtual en línia amb el contingut total del fons fotogràfic és també una iniciativa possible que ofereix aquest fons, ja que es troba íntegrament digitalitzat.

En referència als treballs per completar al fons, ja s'ha fet cinc cèntims sobre el procés de tractament documental en què es troba el fons documental. Ara bé, tal com s'ha puntualitzat en el cas del fons fotogràfic, el principal repte del Fons Isabelle Sandy, un fons

en construcció, continua essent el procés d'identificació. És per això que volem convidar des d'aquí a tothom que desitgi aportar la informació necessària per a una identificació més acurada dels materials que repercuteixi directament sobre la qualitat del fons. En una nota al peu s'indica l'adreça electrònica de contacte de l'Arxiu Històric.¹³

Notes

- 1 El fragment s'extreu de la fotocòpia de la carta, perquè no ha estat possible localitzar l'original.
- 2 Una transcripció del qual es troba entre els documents que formen el fons documental d'Isabelle Sandy.
- 3 Jean-Claude CHEVALIER (2009), «Courte biographie préliminaire d'une célèbre romancière "andorriègeoise": Isabelle Sandy (Cos, 1884 – Foix, 1975)», a Isabelle SANDY (2009), *Andorra o els homes d'aram*, Edició bilingüe, Andorra la Vella, Editorial Andorra, p. 9
- 4 *Ibid.*, p. 11.
- 5 *Ibid.*, p. 12.
- 6 Jean-Claude CHEVALIER (1982), *Le Régionalisme Spiritualiste dans l'oeuvre d'Isabelle Sandy, femme de lettres ariégeoise*, Tolosa, Université de Toulouse-Le Mirail, p. 18.
- 7 Una llista exhaustiva de l'obra de l'autora es pot trobar a CHEVALIER (1982), p. 256-293. Allà no hi figuren les traduccions posteriors d'Editorial Promocions Literàries (1986) i Editorial Andorra (2009 i 2013).
- 8 Segons l'inventari realitzat per CHEVALIER, *Ibid.*, p. 256.
- 9 Aquesta obra conté un capítol dedicat a Andorra, basat en les observacions històriques i etnogràfiques fetes per l'escriptora. Isabelle SANDY (1934), *Le Comté de Foix*, París, Jean de Gigord Éditeurs, p. 141-155.
- 10 <<http://www.e-e.ad/arxiuhistoric/>>
- 11 Isabelle SANDY (1952), *Andorra*, Bergamo, SESA.
- 12 N'hi ha un ampli desenvolupament a Jean-Claude CHEVALIER (2001), *Guerra, terra i estrelles. Andorra 1940-1944*, Andorra la Vella, Editorial Andorra.
- 13 <arxiu@e-e.ad>